

INTRODUCERE

Evoluția sistemelor penitenciare a oferit oportunități de cunoaștere și înțelegere a mecanismelor individuale și colective care au constituit motorul sistemelor și subsistemelor sociale. Viața internă a instituțiilor de detenție, principiile și valorile promovate, rata de succes a misiunii declarate au fost oglinda societății și barometrul stării sale de sănătate. De altfel, penitenciarele (instituții de socializare secundare) nu și-ar putea justifica existența în afara eșecurilor celorlalte instituții responsabile de socializarea primară.

În general, personalul care a lucrat în astfel de instituții a fost executant al deciziilor luate de persoana sau instituția abilitată să cerceteze penal și să emită sentințe judecătorești. Evoluția de la ocnă la penitenciar însoțită de diversificarea condițiilor de executare a privării de libertate în funcție de categoria de condamnați a fost acompaniată și de o evoluție a tipologiei angajaților. În prezent polițiștii de penitenciare beneficiază de formare profesională în instituții de învățământ destinate instruirii acestei categorii profesionale, iar ocupanții funcțiilor specializate sunt pregătiți în școli din comunitate, apoi beneficiază de formare în vederea exercitării profesiei în mediul carceral.

În timp, angajații din penitenciare au devenit promotori ai diferitelor sisteme de justiție, factori declanșatori ai proceselor care au marcat evoluția de la justiția retributivă la justiția restaurativă. Profilul educațional și psihologic al personalului s-a modificat în acord cu viziunea asupra rolului acesteia în îndeplinirea dreptății sociale și în angrenajul instituțiilor din societate, la un moment dat.

În România, după 1989, sistemul penitenciar a progresat rapid și asimetric. În unele situații inițiativele practice cu suport în recomandările internaționale au precedat apariția actelor normative de reglementare. Pe de altă parte și evoluția organizării legislative și instrumentale pentru diferitele sectoare de activitate a înregistrat fluctuații. Secvențe temporale succesive au presupus reajustări în domeniul resurselor umane și al formării profesionale. Momentul demilitarizării, început în septembrie 2004, a coincis cu schimbarea profilului unităților de deținere dintr-unul punitiv în unul cu accent pe intervenții care să faciliteze reintegrarea socială postdetenție. În

penitenciare s-au organizat concursuri în vederea ocupării funcțiilor din domeniul socio-uman pentru absolvenții facultăților de profil din comunitate. Deci, a crescut eterogenitatea personalului din punct de vedere al formării profesionale. Simultan au coabitat exponenți ai unor categorii diferite de vârstă și ai unor programe de instruire diverse.

Din anul 2006 s-au înființat și două servicii distincte cu rol în facilitarea educației și reintegrării sociale a condamnaților, serviciul de asistență psihosocială și serviciul de educație. Acesta a fost momentul care a marcat debutul elaborării instrumentelor de lucru adaptate mediului de muncă din spațiul de detenție. Echipe constituite din specialiști din penitenciare susținuți de mediul academic au creat: programe, proiecte, ghiduri, manuale, broșuri, instrumente de evaluare și monitorizare. Rolul suportului instrumental a fost de a răspunde nevoilor de asistență specializată a beneficiarilor aflați în executarea pedepselor privative de libertate, dar și de a defini specificul activității în acest mediu și a oferi suport pentru formarea inițială și continuă a personalului.

Revolta deținuților din anul 2016, cu consecințe majore asupra capitalului uman, a determinat o mare masă a personalului cu experiență să părăsească sistemul penitenciar. Prelucrarea datelor preluate din rapoartele anuale de activitate ale ANP pentru perioada 2016-2020 (*Tabelul nr.2*) a evidențiat 43,56% ieșiri din efectivul total al angajaților (ANP, 2016, p.32; 2017, p. 34, 35; 2018, p. 34; 2019, p. 36; 2020, p. 46) și 33,7% noi angajați (ANP, 2016, p. 32; 2017, p. 34, 35; 2018, p. 34; 2019, p. 36; 2020, p. 46). Capacitatea de formare inițială în școlile din sistemul de apărare, ordine publică și siguranță națională a fost depășită. Soluția adoptată a constat în instruire la nivelul unităților angajatoare de către personal abilitat, personal care preluase sarcinile celor pensionați și care, în unele cazuri, așteptau ei înșiși decizia de pensionare. Într-o perioadă de mobilitate crescută a angajaților, noua generația s-a aflat într-o situație inedită. Adaptarea la mediul de muncă influențat de pandemia de Covid 19 a necesitat, pe lângă cunoaștere teoretică, foarte multă creativitate.

Nevoia de actualizare a formării profesionale a polițiștilor de penitenciare a fost menționată în perioada 2016-2023, în articole care abordau această tematică la nivel european (Añaños et.al., 2021, p. 11) și național (Romănu și Tudoroiu, 2019, p. 33-34). Aceste studii erau exploratorii și completeau o literatură de specialitate slab reprezentată în spațiul european. Un sondaj de opinie realizat în România în anul 2013, în cadrul unui proiect de finanțare nerambursabilă, a ilustrat interesul manifestat de personalul inclus în studiu pentru actualizarea abilităților și competențelor necesare

susținerii activităților de consiliere vocațională și mediere (Centrul de Formare și Specializare a Ofițerilor din ANP Arad-Penitenciar Arad-RO et. al., 2013, pct. 3.1) destinate condamnaților. Rezultatele altui studiu documentar din anul 2017 au fundamentat nevoia utilizării unui sistem unitar de diagnoză a nevoilor persoanelor private de libertate de către toți actorii sociali implicați în demersurile de reintegrare socială (ANP, 2019). Folosirea instrumentului comun de evaluare a impus și formarea personalului desemnat pentru această activitate de către instituțiile cu atribuții în demersul de reintegrare. În anul 2022 a fost publicată o cercetare exploratorie cu scopul de a oferi o analiză detaliată a rolurilor și funcțiilor personalului din penitenciare în perioada 2009-2021 (Costea, 2022, p. 28). Aria de cercetare a cuprins 22 unități de deținere, iar lotul de studiu a fost alcătuit din 74 de ofițeri cu funcții de execuție și management. Nici unul dintre studii nu a realizat o evaluare globală a sistemului de formare pentru cunoașterea situației în ansamblu și care să identifice reperele și nevoile de actualizare.

Analiza exploratorie aplicativă din Regiunea Nord-Est a fost orientată către cunoașterea nevoilor de formare, a particularităților și disfuncționalităților procesului formativ pentru identificarea de soluții argumentate privind actualizarea formării inițiale și continue a polițiștilor de penitenciare. Complementaritatea metodelor de investigare s-a realizat prin utilizarea în cercetare a: anchetei sociologice prin chestionar, studiului documentelor și analizei statisticilor instituțiilor din domeniu.

Abordarea temei de cercetare s-a realizat din perspectiva funcționalismului clasic, în care formarea polițiștilor de penitenciare a fost analizată ca fapt social. Instituțiile de învățământ responsabile cu pregătirea acestei categorii profesionale au fost analizate ca factori socializatori cu rol determinant ai schimbării sociale, iar actul educației a fost prezentat din perspectiva transmiterii informațiilor și valorilor intra- și intergeneraționale. Scopul procesului de instruire a fost descris ca omogenizare a comportamentului profesional, apariția solidarității sociale și a atașamentului față de grup. În cadrul lucrării, această finalitate este prezentată ca definirea identității profesionale și formare profesională unitară la nivelul spațiului european.

Prezentarea conceptelor de educație și formare profesională s-a realizat prin intermediul explicațiilor oferite de pedagogie: scop, conținuturi, forme și metode de instruire.

Din perspectiva funcției profilactice a criminologiei, prin rezultatele cercetării, am vizat optimizarea componentei de „prevenire și tratament a comportamentului antisocial a practicii anticriminale” (Lazăr, 2008, p. 18), prin actualizarea formării profesionale a

personalului care lucrează în penitenciare. Responsabilitățile profesioniștilor din unitățile de detenție urmăresc prevenirea, combaterea și controlul social al comportamentelor infracționale. Activitatea în domeniul apărării valorilor sociale și contribuția la creșterea siguranței publice sunt elemente ale unei vieți de calitate.

Psihologia clinică a oferit explicațiile necesare înțelegerii efectelor expunerii la stres profesional prelungit și a șocului posttraumatic, cauze cumulative care au generat părăsirea masivă a sistemului penitenciar de către personalul cu experiență după revolta deținuților din anul 2016.

Rezultatele cercetării exploratorii constituie o radiografie a procesului de pregătire a polițiștilor de penitenciare din aria de cercetare din Regiunea Nord-Est, ceea ce limitează aplicarea lor în alte regiuni. Strategiile de formare și direcțiile de acțiune stabilite la nivel european impun actualizarea pregătirii personalului și sub aspect organizatoric și instituțional, al metodelor și tehnicilor de instruire.

Responsabilitatea implicării angajatorilor în profilarea competențelor în acord cu particularitățile locului de muncă poate fi punctul de plecare în reevaluarea politicilor și strategiilor de formare profesională. Existența standardelor ocupaționale pentru diferite profesii și medii de exercitare a activității ar putea fi oglinda valorilor profesionale autentice, în prezent.